

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТУ МІЖ ВЕНЕСУЕЛОЮ ТА ГАЯНОЮ: ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЗИЦІЇ КЛЮЧОВИХ ДЕРЖАВ РЕГІОНУ

Аліна Гриценко, центр зовнішньополітичних досліджень, НІСД

Подано огляд територіального конфлікту між Венесуелою та Гаяною за регіон Ессекібо, а також схарактеризовано позиції глобальних та провідних регіональних держав щодо цього.

Висновки

1. Президент Венесуели Ніколас Мадуро наважився на спробу анексії регіону Ессекібо сусідньої Гаяни з двох ключових причин. По-перше, цей крок є елементом агітації за «відновлення історичної справедливості» у контексті передвиборчої кампанії щодо консолідації населення на ідеологічному підґрунті (наступного року у Венесуелі повинні відбутися чергові президентські вибори). На тлі того, що увага США зараз переважно прикута до конкуренції із КНР, широкомасштабної війни Росії проти України та бойових дій на Близькому Сході, для Венесуели відкривається «вікно можливостей» у відстоюванні власних геополітичних інтересів. Якщо ж передвиборча кампанія Н. Мадуро виявиться провальною, він зможе оголосити надзвичайний стан, що унеможливить проведення виборів. По-друге, це економічний чинник, що зводиться до спроби позбавитися конкуренції з боку Гаяни в галузі нафтоекспорту, адже район Ессекібо багатий на природні ресурси, включно й нафту¹.

2. Імовірність ескалації конфлікту між Венесуелою та Гаяною до збройного протистояння залишається, як видається, невисокою, зокрема через складні для ведення бойових дій природні особливості спірної території. Навряд чи Венесуела наважиться на такий ризикований крок і через те, що це призведе до прямого протистояння з Бразилією. До того ж, Н. Мадуро та бразильський президент Луїс Інасіо Лула да Сілва перебувають у дружніх відносинах. Відтоді як Лула да Сілва прийшов до влади, Бразилія активно намагається повернути Венесуелу до політичного життя регіону. Існує висока вірогідність того, що Гаяна отримає

¹ Обсяг покладів регіону Ессекібо оцінюється в 11 млрд барелів нафти (0,6 % світових запасів) вартістю понад 0,5 трлн дол. США.

військову та політичну підтримку з боку США, а санкційний тиск на Венесуелу посиляться.

3. Впливові світові й регіональні держави, як-от США, Бразилія, Аргентина, Мексика, швидше за все, наполегливо наголошуватимуть на мирному вирішенні конфлікту.

Референдум як спроба анексії Ессекібо Венесуелою

Влада Гаяни звернулася до Міжнародного суду ООН з проханням підтвердити рішення 1899 р. та визнати Ессекібо невід'ємною частиною країни. Врешті 1 грудня 2023 р. Міжнародний суд ООН ухвалив наказ про застосування тимчасових заходів у справі щодо Арбітражного рішення від 3 жовтня 1899 р. («Гаяна проти Венесуели»). Цей документ зобов'язує Венесуелу утримуватися від будь-яких дій, що змінять ситуацію в регіоні Ессекібо, а також обидві сторони – від будь-яких дій, що можуть погіршити чи розширити суперечку або ускладнити її вирішення. При цьому не заборонялося проведення референдуму, чим Венесуела і скористалася. Референдум, у якому на голосування виносилося п'ять питань, відбувся 3 грудня 2023 р. Зокрема, учасникам пропонувалося дати відповіді щодо такого:

1. «Чи згодні ви всіма засобами відповідно до закону оскаржити рішення, обманним шляхом нав'язане Паризьким арбітражним судом у 1899 р., спрямоване на те, щоб позбавити нас нашої Гаяни-Ессекібо?»

2. «Чи підтримуєте ви Женевську угоду 1966 р. як єдиний дійсний юридичний інструмент для досягнення практичного та задовільного вирішення для Венесуели та Гаяни суперечки з приводу належності території Гаяни-Ессекібо?»

3. «Чи згодні ви з історичною позицією Венесуели, яка не визнає юрисдикцію Міжнародного суду ООН щодо вирішення територіальної суперечки щодо приналежності Гаяни-Ессекібо?»

4. «Чи згодні ви всіма законними способами протистояти вимозі Гаяни про одностороннє незаконне розпорядження спірною морською територією, порушуючи міжнародне право, до її делімітації?»

5. «Чи згодні ви зі створенням штату Гаяна-Ессекібо та розробкою прискореного плану комплексного заступництва над нинішнім та майбутнім населенням цієї території, який включає, серед іншого, надання громадянства та паспорта відповідно до Женевської угоди та міжнародного права та призведе до включення зазначеного штату до складу території Венесуели?»

Згідно попередніми результатами переважна кількість венесуельців, які брали участь у референдумі (близько 95 %), проголосувала за приєднання частини території сусідньої держави. Після оголошення результатів голосування Гаяна привела свої війська в підвищену готовність і звернулася до Ради Безпеки ООН з проханням втрутитись у ситуацію, яка загрожує дестабілізацією всього регіону.

Керівництво Гаяни переконане, що Н. Мадуро може використати результати голосування для початку воєнної операції на кордоні з Гаяною.

Військова перевага Венесуели над Гаяною є разючою, адже перша володіє одними з найбільших збройних сил у Латинській Америці, які оснащені передовою військовою технікою, у т. ч. винищувачами, мають на озброєнні сучасні військово-морські кораблі та різноманітну броньовану техніку. Натомість збройні сили Гаяни (близько 3 тис. особового складу) в основному складаються з легкої піхоти, підтримку якій надають невеликі морські патрульні кораблі та кілька легких транспортних і розвідувальних літаків.

Незважаючи на те, що загроза збройного конфлікту може бути реальною, успіх можливої воєнної операції Венесуели проти Гаяни залишається під сумнівом. Насамперед перешкоджатимуть цьому складні природні умови району Ессекібо, де переважають суцільні важкопрохідні вологі тропічні ліси. Якщо Венесуела наважиться на збройне вторгнення в Гаяну-Ессекібо, здійснити його буде можливо лише через територію Бразилії, що є малоймовірним. Цілковиті можливості сутички вздовж прикордонної річки Куюн, де на гаянському острові Анакоко Венесуела 1966 р. розмістила військову базу, яка функціонує й сьогодні.

Позиція регіональних та глобальних лідерів щодо врегулювання конфлікту

Бразилія хоче уникнути війни біля свого кордону, побоюючись, що ситуація дуже легко може вийти з-під контролю, оскільки Гаяна у випадку ескалації збройного конфлікту не зможе впоратися з противником без зовнішньої допомоги, зокрема США. Тому бразильська армія стягне додаткові війська й техніку до прикордонного міста Боа-Віста (столиці штату Рорайма) на півночі країни, а президент Лула да Сілва, як очікується, спробує відігравати роль медіатора у мирному врегулюванні конфлікту. З одного боку, спостерігається деяка стриманість бразильського президента, що можна пояснити дружніми відносинами з Н. Мадуро. З іншого – для Бразилії з'являється можливість реалізувати геополітичні амбіції як держави, котра претендує на статус регіонального лідера.

Президент Бразилії Лула да Сілва та прем'єр-міністр держави Сент-Вінсент і Гренадіни Ральф Гонсалвес (саме вона нині головує у Співтоваристві країн Латинської Америки та Карибського басейну, СЕЛАК) 9 грудня 2023 р. запропонували Н. Мадуро організувати між Венесуелою та Гаяною зустріч «високого рівня». За даними ЗМІ, учасники конфлікту не заперечують і планують зустрітися 14 грудня того ж таки року.

Сполучені Штати Америки підтримують мирне врегулювання спору щодо кордонів між Венесуелою та Гаяною. Про це на брифінгу заявив координатор Ради національної безпеки США Джон Кірбі, підкресливши, що Вашингтон «незмінно підтримує суверенітет Гаяни». Він також наголосив, що рішення, завдяки якому

було визначено сухопутний кордон між обома державами, має виконуватися доти, доки самі сторони не досягнуть нової угоди. «Тому ми закликатимемо Венесуелу та Гаяну продовжувати шукати мирне вирішення спору, також і за допомогою міжнародного суду ООН», – додав Дж. Кірбі².

Для США ескалація конфлікту була би не вигідна з огляду на важливість Венесуели як постачальника нафти й нафтопродуктів. Тим паче, що останнім часом Сполучені Штати почали поступово знижувати санкційний тиск на цю державу. Протягом 2022–2023 рр. американська та венесуельська делегації провели кілька зустрічей у Досі в рамках зусиль щодо розв’язання політичної та економічної кризи у Венесуелі, ішлося й про майбутні вибори президента країни. США намагаються сприяти переговорам між Н. Мадуро та опозицією щодо майбутніх виборів та виконання інших вимог. У випадку розгортання збройного конфлікту американські зусилля будуть нівельовані.

Може також виникнути питання щодо ролі та впливовості Організації американських держав (ОАД), діяльність якої спрямована на досягнення миру серед країн-учасниць. Проте ОАД може стати майданчиком для мирних переговорів між конфліктуючими сторонами вже зараз.

Корені конфлікту

Територіальний конфлікт між Венесуелою та Гаяною за район Ессекібо триває майже двісті років.

У 1811 р. Венесуела здобула незалежність, а регіон Ессекібо став частиною країни. Проте через три роки Велика Британія придбала тодішню колонію Гвіана площею 52 тис. км² за договором із Нідерландами. У договорі про купівлю, однак, не було точно визначено, де проходить лінія кордону цієї держави з Венесуелою.

У 1840 р. Велика Британія доручила дослідникові Роберту Шомбургку визначити цей кордон. Він провів т. зв. лінію Шомбургка, завдяки якій тодішня Британська Гвіана отримала додаткові 80 тис. км² понад територію, придбану в Нідерландів. Пізніше кордони було переглянуто, а територія британської колонії розширена. Венесуела поскаржилася на вторгнення британців на свою територію. Її підтримали США через бажання обмежити вплив європейських колоніальних імперій на континенті.

Сполучені Штати засудили визначення кордону через лінію Шомбургка та рекомендували вирішити суперечку через міжнародний арбітраж. Зрештою 1899 р. Паризький арбітраж ухвалив рішення на користь Великої Британії. Венесуела визнала рішення несправедливим та упередженим і досі вимагає повного його скасування. У 1966 р. Велика Британія передала повноваження місцевій владі,

² Носальський І. США закликають Венесуелу та Гаяну знайти мирне вирішення конфлікту, – Білий дім. 2023. 07 груд. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ssha-zaklikayut-venesuelu-ta-gayanu-znayti-1701977497.html>

унаслідок чого утворилася незалежна держава Гаяна на території колишньої колонії. Залишаючи регіон, британці уклали з Венесуелою договір про те, що для контролю над ситуацією на спірних територіях буде створено спеціальну комісію, до якої увійдуть представники Венесуели та Гаяни. Однак цей орган так і не був створений. Того ж року Венесуела та Гаяна підписали Женевський договір, який зробив Гаяну правонаступницею Британської імперії у питанні вирішення територіальних суперечок у регіоні. Отже, усі претензії венесуельське керівництво адресує Гаяні.

Претензії Венесуели завжди були актуальними, а конфлікт залишався замороженим. Загострення відбулось у 2015 р., коли в спірному регіоні було розвідано значні запаси нафти. За оцінками, обсяг покладів може становити 11 млрд барелів нафти (0,6% світових запасів) вартістю понад 0,5 трлн дол. США. Журнал «*The Economist*» тоді назвав Гаяну «новою нафтодержавою світу». Видобуток «чорного золота» на території Гаяни розпочався в 2019 р., відтоді економіка цієї латиноамериканської країни стрімко зростає. Так, наприкінці 2019 р. номінальний ВВП Гаяни оцінювався в 5,5 млрд дол. США, а наприкінці 2022 р. перевищив позначку в 15 млрд дол. США. Тобто за три роки країна потроїла свій ВВП.

У жовтні 2023 р. в Ессекібо відкрили ще одне велике нафтове родовище, що збільшує нафтові резерви Гаяни як мінімум до 10 млрд барелів. Цей обсяг перевищує аналогічний показник Кувейту чи Об'єднаних Арабських Еміратів. Видобуток нафти стрімко збільшується. Так, протягом 2020 р. Гаяна видобувала близько 66 тис. барелів нафти на добу, а до 2023 р. довела видобуток до позначки 383 тис. барелів на добу. За прогнозами, до 2027 р. Гаяна отримуватиме 1,2 млн барелів на добу і, випередивши Кувейт, стане країною з найбільшою кількістю нафти, яка видобувається на душу населення.

Цього року Гаяна надала дозволи шістьом іноземним нафтовим компаніям, включно й *ExxonMobil*, проводити бурові роботи на шельфі, на який претендує Венесуела. Венесуельський уряд очікувано розкритикував такий крок, а правляча Єдина соціалістична партія Венесуели (*PSUV*) та Н. Мадуро виступили за анексію району Ессекібо.